

Budapestre vonatkozó ujságcikkek

Szerző: *Siklóssy Rózsa*

Cím: *A Tudós Palótz Pesten*

Forrás: *Pesti Hírlap*

Bp

1926. 12. 25.

Osztályozás

Tárgy

308

Hely

Idő

"18"

Szám

Helyszám

A Tudós Palótz Pesten.

Gárdonyi Göre Gáborának ösátyja elmeséli, hogy milyen volt a napoleonkori Pest élete.

Haranghy Jenő rajzaival.

A XVIII. és XIX. század fordulóján élt Bécsben egy nagyműveltségű férfi az Esterházy-család szolgálatában. Gaál Györgynek hívták. A könyvtár volt rá bízva. Jó magyar ember volt, aki különösen a népmesékben szeretett elgyönyörködni, amelyekről több tanulmányt tett közzé — német nyelven. Sőt német nyelven levelezett egyik legjobb barátjával, Kisfaludy Károllyal is. Néhány nap múlva lesz éppen száz éve annak, hogy Kisfaludy Pestről 1827. január 20-án ezekkel a sorokkal fordult barátjához:

— Ha van önnek egy fölös példánya a Tudós

alótból, nagyon lekötelezhetne vele, mert ezt a könyvet sehol sem tudom megtalálni; még olvasásra sem tudom megkapni. Ha csak egy példánya van önnek, rövid időre ezt is kölcsön kérném és köszönettel szolgáltatnám vissza.

E német nyelvű sorokban van két magyar szó is: a Tudós Palótz. Miféle könyv volt ez a Tudós Palótz, amelyet Kisfaludy oly szuggesztíven kér barátjától, amelyet kézhez soha nem kaphatott. Nem éppen azért, mert mindkét kiváló irodalmár már élete hajló felét élte, hanem azért, mert Gaál György, az európai hírnév komoly tudós, nyilván ifjúkori ballépésnek minősítette azokat a félórát, amelyekben egy-egy századdal azelőtt a Tudós Palótzon papírra vetette s még inkább azokat, amelyekben ezeket az íveket Konrád Adolf Hartleben útján ki is nyomatta. (E világhírű könyvkiadó nevét sem írták még egyszer ilyen ortográfiával.)

Nyilvánvaló, hogy Gaál György ura tréfának szánta ezt az egyetlen magyar írásművét, melyet hat apró kötetkésben adott ki névtelenül ilyen címmel: „A Tudós Palótz avagy Furkás Tamásnak Mónosbélbe lakó sógor-urához írt levelei.” A Tudós Palótz huszól és vérből való alak, úgyhogy abban a korban, amelyben még nálunk naivabb lelkek éltek, sok további tréfának, kacagó csalódásnak válhatott forrásává. Egyébként irodalomtörténezeinknek kitűnő témául kínálkozik a Palótznak megfelelő helyre való

A Palótz a lámpahordó gyerekekkel.

beillesztése. Elmondhatják, hogy eféle alak a németek *Simplicissimusa*, Gvadányink *Peleskei Nótáriusa*, avagy a ragyogó tehetségű Gárdonyi Gézaának *Göre Gábora*. Hogy mért rejtőzött mégis az ismeretlenség homályában a Tudós Palótz, annak oka az, hogy —

amint fentebb láttuk — maga a szerző nem dicsekedett ezzel a gyermekével. Romlandó papírra nyomódta ezek az efemer életre szánt levélkéik, melyekhez Kisfaludy száz év előtt sem tudott hozzájutni. Az eféle nyomtatványnak rendszerint az a szerencséje, hogy meghúzódik egyes uri házakban és éppen hamupipóke volta folytán marad meg az örökélet számára.

A hamupipókeség a könyvre, mint külsőségre vonatkozik, mert a Tudós Palótz maga *gyöngyszem humoros irodalmunkban* is, egykoru erkölcsi rajzaink közt is. Az *empire-kor Pestjét* valóban nem tudnók elképzelni, ha a Palótzot nem vehetnők ka-lauzunkul. Ami a szerző érdeklődését leginkább le-kötötte, az nyilvánvalólag Pestnek hirtelen való meg-előkelődése volt. Hírszen allg mut husz éve, h'gy II. József az ország igazi fővárosává tette és lám, mennyire kitolláskodott. Nagy alföldi falu volt az-előtt, városi szint legfeljebb onnan kapott, hogy lakói németül beszéltek, ám egyszerre azt sem tudja, ho-gyan fuvalkodjék jobban, amért jobbról is, balról is özőnlík beléje a nép, részint, hogy ott telepedjék le, részint, hogy ott költse el a pénzét. Valóban kritikus időt élt át ez időtájt a két dunaparti testvérváros, amelynek állandóan nyitva volt a kapuja, hogy a Napoleon ellen menekülő bécsieket befogadják s amely-nek világtörténelmi jelentősége napirendre tűzött té-mája volt a diplomataknak, akik már-már hajlandók voltak a „monarchia súlypontját Budára tenni át”.

De most ne politizáljunk, hanem hallgassuk meg a Palótzot, amint legelőször hírt ad magáról. „De azért mégis csak megmondom, hogy *póruhártam!* (Csodálkoznánk, ha nem így történt volna.) A zseb-órám, melyet Sógor Asszonyom ajándékozott, el-lop-ák, azért is kéretem, hogy azt a kis óráját, amely

kis kövekkel ki van rakva, nekem elküldeni örökös emlékeztetőre ~~be~~ ajánlja. En nem is járhatnék óra nélkül a ~~diszes~~ világ közé, mert már minden kocsis, sőt minden favágó aranyórát visel. Még arra is ké-retem, hogy egy csipkés kendőt küldjön, melyet az ingem fölül köthessem, mert olyat viselnek most a pesti gavallérok és hasznos is. A szőrösbundámat el-adtam egy zsidónak, akinek árán egy ócska módis kabátot vettem és új frakkot csináltattam belőle.”

Szóval a Palótz elkezdte a városi módit. Le is festette magát. A piktor a bajuszát is *odairta*. Mivel azonban ez nem tetszett a diszes dámáknak, kitörül-

tette onnan. Persze, a város csupa nevezetességgel szolgált a monosbéli atyafiaknak. Sok baja volt a hajóhidon, ahol meg akarták vámolni, mert hiába hivatkozott arra, hogy *ik bin Edelmón*, — s a nemes embernek ezt az adót sem kell fizetnie — a vámosok a *pecsétes nemes levelet* kérték tőle, amelyet nem tudott felmutatni. Amint ezután a városban láttott, azt így mondja el:

— Egy Kauklér produkálta magát a Barátok Temploma mellett. De azt látta volna Sógor uram! Ugy járt a kötéllel, mint a Matska a gerendán. De nem is bolondozott ingyen, mert a díszes nemzet negyente a talpát, hogy le nem csuszhatott a kötéllel. Két magas szálfat vert a földbe, azokon fölül egy kötelet nyújtott, amelyen végig táncolt. De amugy sem eshetett volna le róla, mert egy ruddal a levegőébe ámasztotta magát.

Az előadó művészetnek nagy barátja Furkát

Török muzsika Pesten 1803-ban.

Tamás uram, a Tudós Palótz és mindent megalapozta, kis komédiát épp úgy, mint nagy komédiát. Ezek még mind német nyelvű dolgok. Ez időben még a német muzsának sem volt végleges otthona, mert a jelenlegi Vörösmarty-téren is csak 1812-ben épült fel a hatalmas Városi Színház, melyben német nyelvű előadásokat rendeztek. Most, 1803–1804-ben, ezen a helyen még a *krajcáros színház* állott, melyben halálra kacaghatta magát az ember pár krajcárért.

Jurátusok mulatozása 1203-ban.

Szólt itt a török dob és énekeltek a dulcineák, végeztek pedig *Baliét* nevű tánc tartatott, melyben a leg-híresebb táncosné úgy ugrált, mint a *Bébic* a hantón; néha pedig addig függött a levegőbe, még a lába a pallatot nem érte, de bezzeg tutta balra-jobbra feszegetni magát, hogy sokaknak nagy tetszése leve benne.

Ezt követőleg haza kellett menni, ami *lámphordó* gyerekek segítségével történt. (Valami nagy távolságok u. i. nem léteztek a városban.) De ez sem volt bátorságos dolog, különösen, ha jófajta borocska melegítette az embert. Ilyent pedig Pesten is, Budán is mértek eleget. Budán éppenséggel a *Halbel-Tzwölflü* nevű játék is járt, ahol a Palótz mindaddig megjelent, amíg erszényét a *játék kórság* meg nem lapította. Hogy tovább is játszhasson a sógorhoz fordul. A küldendő segítség fejében érdekes történettel szolgál:

— Budán közönségesen azt beszélék — ugymond — hogy a *Sz. Gellért hegye* nemsokára tüzet fog okádni és azért az emberek már oly félelembe vagy-nak, hogy a Hídat a Dunából már kivették, ne talán-tán a Híd is, mivel a hegytől nem igen messzi áll, megégjen és ezáltal a Duna is megpörkölődjön. És a Kuriózus világ már szüntelen úgy mássza a hegyet, mint a macska a ház födelét, látni akarván, melyik egérlukból fogja magát kiokádni a tűz...

Valljuk be, nem is olyan egészen okatlan szá-mítás manapság, amikor világszerte hallunk meg-elevenedett tűzhányókról. A földalatti tűz helyett biz-tosabb vendég volt az időben a hó és jégtakaró, amely új életre keltette a szánkókat. A német *Schliitten-fahrt*-ból csináltak a németek *Schlidage-t*, amiből ma-gyarul *slidázi* lett. Így hívták a díszes szánkós fel-vonulásokat.

— Mivel a mostani havas idő a díszes budai és pesti publikumnak kedvére szolgált, a minap Pesten egy nagy *Slidási* tartatott, amelyhez hasonlólt még sohasem láttam. A sok szánkázó gavallérok mind Maskarába voltak öltöztetve. Egy szán merő *Hans-wurstokból*, vagy magyarul *János Kolbászokból* állott. Szerdán ismét egy *slidázi* volt, mely nekem igen megtetszett; a tekintetes urak egymásután a díszes Dámákkal szánkáztak s egyenesen az ugyne-

vezett *Orczy-kertyébe* kiránuutak.

Persze, ez már nagy kiruccanás, mert az Orczy-kert túl volt a város végén. Az is megtörtént, hogy fáklás szánkózásokat rendeztek éjszaka, ami erdélyi szokás volt és Jósika Miklósnak, a költőnek, édes-atyja hozta divatba.

Sok érdekes látivalóval kínálkozik a tavasz ébredésekor, még inkább a meleg nyári éjszakákon a *Városmajor*, a *Stodmár*. A hajviselettel is baj van. „Párisban a *Titus és Brutus* fejek is tilalmasak s azért a *Swallérok* előkapták a *copfjaikat*, melyeket a szegre akasztottak, azoknak példáikat már a Bu-daiak és Pestiék is követik s azért most *Patént* nevű *copfokat* kötnek a *Titus-fejekre*.” Ime a jóslat, melyet manapság is annyit hallunk hajművészek-től, hogy t. i. a *bubifrizura után el fog jönni a copf di-valja*. Ez 125 év előtt már bekövetkezett. De marad-junk a városmajori promenádon ahol a jurátusok grasszálnak, természetesen kardosan. Ezekre nagyon haragszik a Palótz, jobban mondvá az ő bőrébe bujt Gaál György, aki nem szerette a henye életmódot. Ebben megegyezett pesti kollégájával, a tudós Hor-váth Istvánnal, aki szintén gyűlölte a naplopó ju-rátus fajt. Pedig ezek közt is sok kedves fickó volt, amiről különösen a százhusz év előtti nők tudnának bennünket meggyőzni. A Palótz egyelőre haragszik:

— Azok csupán csak az ivással mulatták ma-gukat s minekutána már jól felöntötték a garatra, a kardjokat kirántották s csuf excessusokat vittek végbe. Egy urat levetettek a garádtison, egy más be-csületes urnak ruháját az ablakon kihajították. Az egyik a gyöngé fákát levagdalta a kardjával, a má-sik a *flaskókat sorba verte* le. Sógor Uram, a kard csak olyan embernek való, aki az eszivel élhet...

Nem derül ki, hogy elretentette-e az ilyesmi a sógort a Pestre jövestől. Aligha. Hiszen a Palótz annyi szépet tud még írni a mezitlábasszonyok-ról, amelyek nappal az utcát söpri, a *Tzopfen-stráchnál* pedig kifodorított hajjal jelennek meg. Hát még a rácvárosi kisasszonyokról, meg a bálba ké-szülő díszes személyekről, akiket valóságos bepácol szépségzszerékbe a mamájuk. Szóval semmi új sincs a nap alatt...

Siklóssy László.